

Strukturalni pristup muzeologiji

Peter van Mensch

Reinwardt Academy
Leiden, Nizozemska

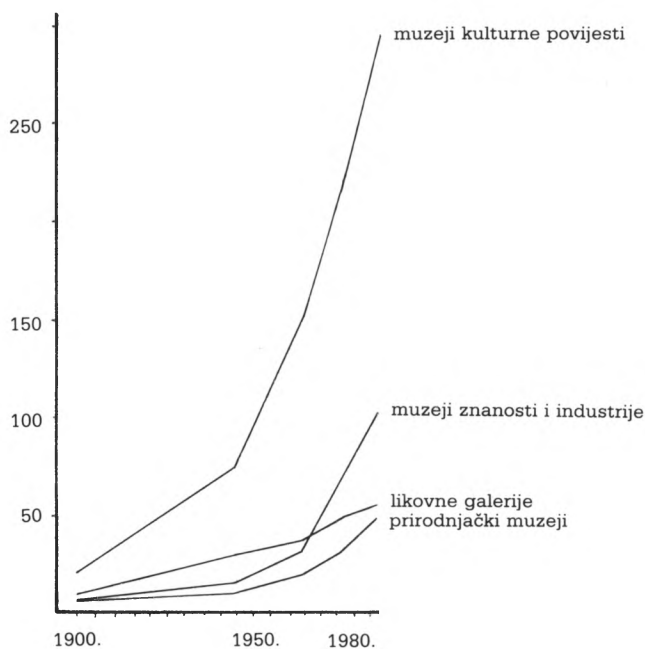
Veoma važan element razvitka na polju muzejske djelatnosti očituje se u ubrzanom rastu broja muzeja u svjetskim relacijama. Taj je trend u mnogim zemljama uzrokovao pojačanu zabrinutost među muzejskim stručnjacima i kreatorima kulturne politike. U Velikoj je Britaniji naprimjer prije dvadeset godina djelovalo oko 800 muzeja. Danas ih ima 2000 i gotovo se svakih petnaest dana otvara barem jedan novi muzej. Stoga je državna komisija za muzeje i galerije nedavno lansirala plan za registriranje muzeja koji zadovoljavaju odobrene standarde da se neadekvatne, »cowboy« muzeje ukloni s muzejske scene (1). Slična se nastojanja mogu naći i u SR Njemačkoj. Izdavači časopisa »Museumskunde« postavili su pitanje možemo li sebi priuštiti toliku ekspanziju na području rada muzeja (2). U odnosu na raznovrsne probleme postojećih muzeja čini se da bi ispravnija bila politika koncentriranja prema jačanju postojećih, umjesto prema osnivanju novih muzeja.

U Nizozemskoj je broj muzeja rastao od 1975. godine do danas s oko 400 na više od 600 (sl. 1). Ovaj broj i dalje raste. Najviše novih muzeja su privatni muzeji, koje su osnovali bilo pojedinci (pretežno kolekcionari), bilo društva (uglavnom društva za izučavanje lokalne povijesti). Veoma se često te nove muzeje ne može svesti na klasičnu ICOM-ovu definiciju muzeja, premda oni i dalje zadržavaju naziv »muzej«. Opća slika postaje čak zbunjujuća uzme li se u obzir da su postojeće muzejske institucije izložene dramatičnim promjenama (3). Čitavo muzejsko područje, čini se, postaje kaotično. Možemo se složiti sa Stephenom Weilom (4) kad inzistira na tipologiji muzeja. Ali, postoji li uopće zajednička odrednica koja može poslužiti kao polazna točka, kao kriterij za redefiniranje područja? Analiza koja slijedi može poslužiti da se ispituju prednosti nove muzeologije, muzeologije kojoj institucija muzeja nije više u središtu pažnje.

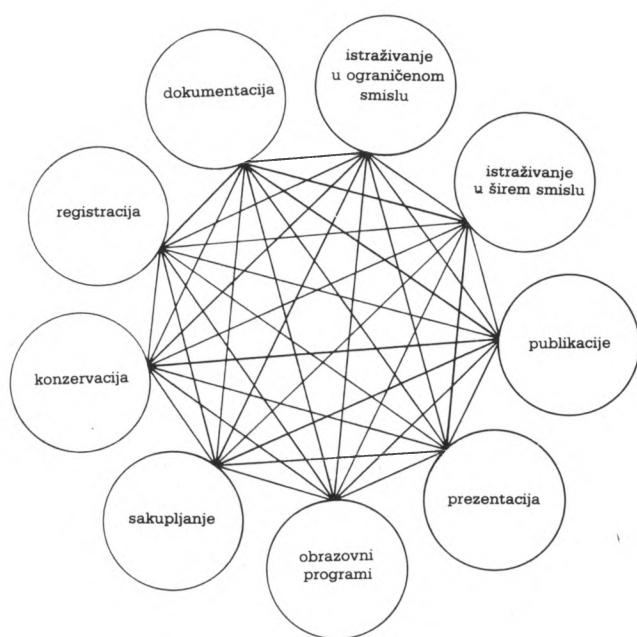
Prije nekoliko godina (5) precizno sam upozorio na distinkciju triju temeljnih »funkcija« koje čine polaznu točku u teoriji muzeologije. To su zaštita (uključuje nabavu, konzerviranje, registriranje i dokumentaciju predmeta), istraživanje i komunikacija (uključuje publiciranje, izlaganje, odgojne aktivnosti) (sl. 2). Muzeologija je tada redefinirana

kao: »teorija i praksa koja se bavi zaštitom, istraživanjem i komuniciranjem materijalne dokumentacije čovjeka i njegove okoline«. Izričaj »materijalna dokumentacija čovjeka i njegove okoline« veže se uz ICOM-ovu definiciju muzeja, ali i uz definiciju materijalne kulture koju je dao James Deetz (6). Ona kaže da je materijalna kultura »onaj sektor naše fizičke okoline koju modificiramo našim ponašanjem, a koje je pak određeno kulturom«. Ta interpretacija materijalne kulture ne ograničava se na dodirljive, pokretne artefakte, već uključuje i zgrade, kompletne krajolike, naše tijelo sa svim aspektima ljudskog ponašanja (plesom, svečanoštim ili obrtima), glazbu, pa čak i jezik. Za sličnu se široku perspektivu zalagao i Tomislav Šola (7). On je predlagao termin »heritologija« (heritology) umjesto termina »muzeologija«. Premda se »heritologija« (ili »studij nasljeđa«) veže uz današnju uporabu termina »heritage« (nasljeđe) i odnosi se na čitavo kulturno i prirodno nasljeđe, ja privremeno preferiram upotrebu termina »muzeologija«.

Muzeologija se, kako je prethodno definirana, bavi uzajamnim usklađivanjem triju temeljnih »funkcija« i njihovom primjenom unutar određenih društvenih konteksta. Navedena primjena i uzajamno usklađivanje podložni su određenoj zakonitosti, koju bismo mogli kratko izraziti da »kako« ovisi o

Sl. 1. Porast broja muzeja u Nizozemskoj

Sl. 2a. Dijagram koji pokazuje odnos među muzeološkim aktivnostima

»zašto« (8). U odnosu na primjenu temeljnih »funkcija« mogu se javiti tri orijentacije:

1. autonomna primjena,
2. interno orijentirana primjena,
3. eksterno orijentirana primjena.

Autonomna primjena nalazi svoju legitimnost u samoj funkciji. Ova se orijentacija može ilustrirati sljedećim citatom iz Ruskina (9): »To... nije pitanje umještosti ili osjećaja, da li ćemo čuvati građevine prošlih vremena ili ne. Mi nemamo prava da bilo što na njima diramo. One nisu naše. One pripadaju dijelom onima koji su ih gradili, a dijelom svim onim generacijama ljudskog roda koje će nas naslijediti. Oni koji su umrli još imaju svoja prava nad njima.«

Interno orijentirana primjena nalazi svoju legitimnost u ostalim muzeološkim funkcijama. U mnogim je muzejima jedina svrha prikupljanja predmeta u funkciji njihova izlaganja u okviru stalnog postava. U drugim institucijama akvizicije su u funkciji znanstvenog istraživanja.

Eksterno orijentirana primjena nalazi svoju legitimnost izvan muzeoloških sustava. Naprimjer: umjetnine tendiraju da postanu važni objekti investiranja, zbog postizanja profita. Na aukcijama se slike poznatih majstora ne kupuju zbog istraživanja ili komuniciranja, već kao dobra investicija. Gospodarska vrijednost tada prekriva kulturnu vrijednost.

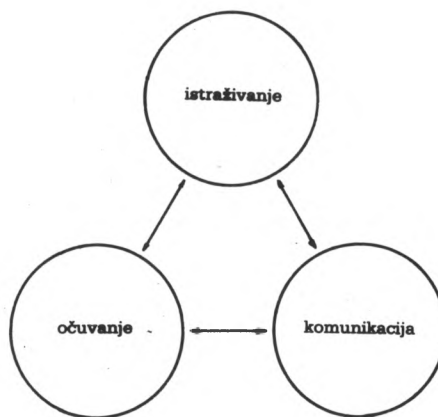
U ovoj je točki korisno uočiti razlike između tri temeljna konteksta: primarnog, arheološkog i muzeološkog konteksta (sl. 3). Primarni kontekst

određuju funkcije produkcije, eksploatacije i održavanja predmeta. Taj je kontekst smješten vremenski ispred nekog mogućeg kontinuiranog kulturnog sustava. Muzejska akvizicija predmeta može se opisati kao P-M transformacija. Svi predmeti, međutim, ne idu tim putem. U kontinuiranom kulturnom sustavu predmeti se transportiraju kroz sukcesivni kontekst (10). Oni ostaju postojani, iako prolaze kroz brojne promjene stanja, promjene u uporabi i značenju, kao i kroz promjene vlasništva kad se prenose s pojedinca na pojedinca. Svaka promjena unutar društvene jedinice uporabe ili promjena aktiviteta uporabe unosi neko novo vrednovanje predmeta. Svaka pak ocjena vrijednosti vodi do izbora između triju mogućnosti:

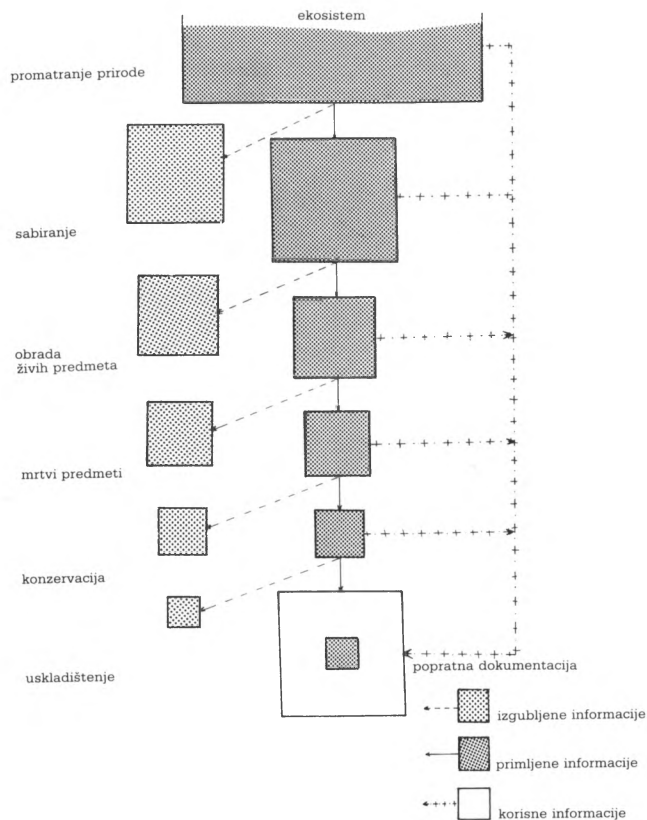
- a) uklanjanje, škartiranje,
- b) spremanje, deponiranje,
- c) nova uporaba.

Mogućnost »a« znači društvenu smrt predmeta; no ne uvijek i njegovu fizičku smrt. Putem arheoloških iskopavanja arheološki predmeti mogu se nanovo uključiti u kontinuirani kulturni sustav. Mogućnost »b« znači prijenos predmeta iz aktivne uporabe u zadane kontekste, bio to kontekst neke privremene etape smještaja ili u više ili manje stalne muzejske depozite. Mogućnost »c« znači ili upotrebu koja se može podržavati ili gubitak materijalnosti i vrijednosti kroz trošenje.

Mogućnosti »b« i »c« nužno ne podrazumijevaju zaštitu predmeta. Distinkcija se može uočiti između »kratkotrajnih« i »trajnih« predmeta (11). Kratkotrajni predmeti imaju konačni vijek trajanja i vrijednost im se smanjuje protokom vremena. Trajni predmeti imaju (u idealnom smislu) beskonačni vijek trajanja i porast vrijednosti protokom vre-

Sl. 2b. Pojednostavljeni dijagram triju temeljnih muzeoloških funkcija

Sl. 4. Dijagram koji pokazuje ravnotežu između gubitka i stjecanja informacija prirodoslovnih muzejskih predmeta putem P-M transformacija (iz Dunger 1984)

mena. Trajni su predmeti uvijek u ruci najjačih. Tako socio-ekonomska elita kontrolira prijelaz predmeta iz kratkotrajnih u trajne. Društvena, politička, gospodarska i vojna snaga uvijek se odražava u sakupljanju trajnih predmeta. Razumijevanje netom spomenutih procesa od odsudne je važnosti kako bi se moglo odgovoriti na pitanje »zašto« (zbog čega, za koga) i »kako« (što, gdje, na koji način) čuvati naše kulturno i prirodno nasljeđe.

Procesi unutar primarnog konteksta, kako su prethodno opisani, uvjetuju »processe kulturnog uobličavanja« predmeta putem P-A, P-M ili P-A-M (sl. 3).

Procesi transformacije od presudne su važnosti za informacijsku vrijednost predmeta. Da bi se to razumjelo, potrebno je razviti model informacijske strukture predmeta. Neki su modeli već do sada razvijeni (12), ali ne zadovoljavaju sve zahtjeve. Model koji se ovdje prezentira temelji se na distinkciji između triju razina podataka (»informacija«):

1. fizička svojstva,
2. dokumentacija,
3. kontekst.

Glavna orijentacija muzeografije tradicionalno je usmjerena prema razini fizičkih svojstava pred-

meta. Tek se u novije vrijeme više pažnje obraća dokumentaciji i kontekstu. Želja da se sačuvaju podaci, nastali u odnosu između predmeta i njegova fizičkog konteksta, vodi prema zajedničkom kretanju primarnog i muzeološkog konteksta. U toj »prijelaznoj zoni«, između primarnog i muzeološkog konteksta, izrastaju novi tipovi muzeja poput: muzeja mjesta, povijesnih kuća, ekomuzeja, udruženih muzeja i sl.

Čak i u ovom novom muzeološko/muzeografskom pristupu P-M transformacije mogu imati dramatični utjecaj na informacijsku vrijednost predmeta. Kad P-M transformacija znači muzejsku akviziciju, kontekst se radikalno mijenja. Ta promjena fizičkog i konceptualnog konteksta utječe na značenje predmeta (13). Na razini konteksta, mnogo se informacija gubi, premda se istovremeno dosežu nove informacije (14) (sl. 4). Također se fizička svojstva predmeta mogu mijenjati kao rezultat ili posredni produkt P-M transformacije. Sl. 5. daje model informacijske strukture predmeta. U nacrtnom su modelu predložene promjene fizičkih svojstava predmeta tijekom njegove životne povijesti.

Priloženi grafikon pokazuje troslojni identitet predmeta. Prva razina identiteta je konceptualni identitet (conceptual identity). To je ideja koja stoji iza predmeta. Ona se materijalizirala za vrijeme procesa njegova nastanka (»geneza«). U procesu nastanka, predmet dobiva svoju »primarnu informaciju« (primarne podatke). Ova izvorna materijalna svojstva predmeta možemo zvati njegovim zbiljskim identitetom (factual identity). Tijekom svoje životne povijesti predmet se mijenja kao rezultat uporabe, održavanja, popravaka, oštećenja i sl. Taj skup podataka o predmetu možemo zvati »sekundarnom informacijom« ili »povijesnom vrijednošću«. Predmet kakav se sada pojavljuje pred nama, pretežno nije sukladan vlastitom zbiljskom identitetu. Stoga predlažem da se u ovom slučaju upotrijebi termin sadašnji identitet (actual identity).

Zbiljski i sadašnji identitet odgovaraju terminu što ga donosi Gluzinski kao »strukturalni identitet« (structural identity), dok konceptualni identitet odgovara njegovom »funkcionalnom identitetu« (functional identity) (15). Muzealizacija (kao posebni oblik P-M transformacije) često znači fosilizaciju strukturalnog identiteta i odricanje od funkcionalnog identiteta. U okviru muzeologije/muzeografije primjetan je razvitak koji se očituje u očuvanju funkcionalnog identiteta, posebno na području znanosti i tehnologije. Ta tendencija, kombinirana sa zaštitom in situ, vodi prema potpuno novom pristupu u primjeni temeljne funkcije »zaštite«. To u konačnici može čak značiti napuštanje pristupa zaštiti, u kojem je predmet u središtu pažnje (16).

Već spomenuti identiteti imaju smisla samo u odnosu na konceptualne kontekste unutar kojih ih nalazimo. Konceptualni identitet predmeta ima smisla u okviru konceptualnog konteksta onoga koji ga stvara. Nakon mnogo godina, konceptualni će kontekst gledaoca/korisnika biti različit od onoga što ga je izgradio stvaralac predmeta. Moguće je utvrditi odnos između spoznatog sadašnjeg identiteta predmeta i konceptualnog konteksta gledaoca/korisnika, ali istovremeno postoji i napetost ili protuslovlje između konceptualnog identiteta predmeta i konceptualnog konteksta gledaoca/korisnika. Nakon što je predmet prenesen iz svog izvornog primarnog konteksta u muzeološki kontekst, navedeno protuslovlje radikalno se povećava (vidi prijašnji tekst). Kad neki artefakt, čak s najuočljivijeg mjesta, uđe u muzej, on postaje relik i simbol. Ako je tako, svaki je muzejski predmet dio »zemlje snova« (dreamland) (17), suspenzija realnosti. Ako posjetilac želi biti dijelom te zemlje snova, mora prihvatiti prosudbe i interpretacije koje nju tvore. Jer, u tom je slučaju muzej uvijek medij koji stoji između posjetioca i predmeta (sl. 6).

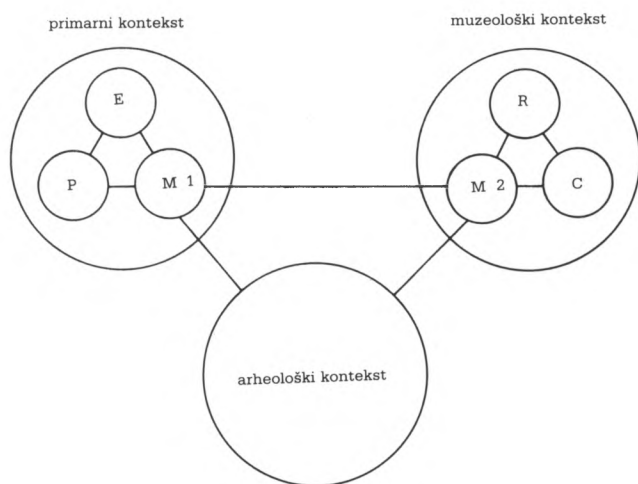
Nesuglasje između »zemlje snova« kustosa i »zemlje snova« posjetioca djelimice se gubi kad muzej izlaže predmete suvremene kulture. Vrlo se često pojavljuje protuslovlje između konceptualnog konteksta posjetioca, koji dolazi iz istog konceptualnog konteksta kao i kreator predmeta, i konceptualnog konteksta kustosa. Na izložbi to protu-

slovlje postaje jasno vidljivo kad se komuniciraju samo zbiljski i sadašnji identitet, a kad se ne obraća pažnja na odnos između konceptualnog identiteta predmeta i konceptualnog konteksta kreatora predmeta.

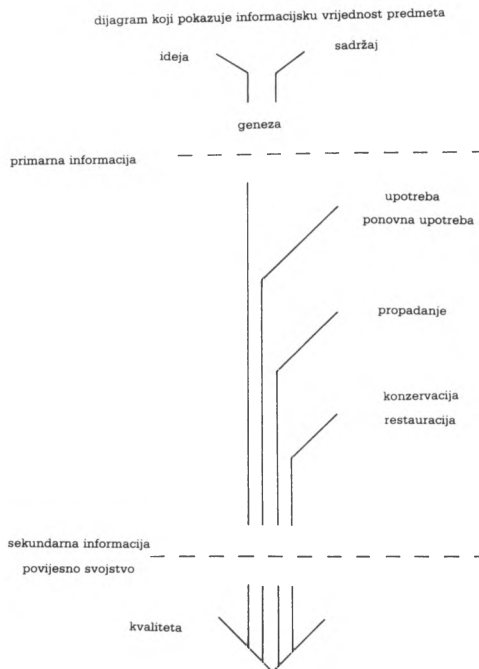
Zaštita u muzeju često označava konzerviranje fizičke cjelovitosti predmeta na razini njegova sadašnjeg identiteta. Novi pristupi u muzeografiji zagaraju oblike »integralne zaštite« (integrated preservation). U ovom sam članku pokušao razviti neke modele koji nam pomažu razumjeti informacijsku strukturu pojedinačnih predmeta. Slični modeli mogu se razviti za informacijsku strukturu zbirke. »Integralna zaštita« trebala bi se temeljiti na boljem razumijevanju informacijske strukture predmeta i zbirke. Ona pokušava premostiti prazninu između svijeta stvaralaca predmeta i svijeta muzejskih posjetilaca. Ovaj se zadatak ne može ispuniti porastom broja zbirke i muzeja. On traži novo promišljanje sadašnje muzeografije. Da bi se to postiglo, ozbiljna je teorija muzeologije nužan uvjet. ■

Leiden, travanj 1987.

Prijevod s engleskog: Ivo Maroević

Sl. 3. Dijagram koji pokazuje odnose između funkcija i konteksta

Sl. 5. Dijagram koji pokazuje informacijsku strukturu artefakata

BILJEŠKE

1. A. McA., »Action against 'cowboy' museums«, *Financial Times*, 1987-01-16,
2. Redaktion, »Museumsboom«, *Museumskunde*, 51, (1986), 1,1,
3. P. van Mensch, »Museums in movement« (referat za pripremu ICOFOM-ove konferencije »Museology and Museums«, Helsinki 1987.
4. S. Weil, »Questioning some premises«, *Museum News*, 64, (1986), 5, 20-27,
5. P. van Mensch, P. Pouw, F. Schouten, »Methodology of museology and professional training«, In: V. Sofka (ed.), *Methodology of museology and professional training, ICOFOM Study Series 1*, (1983), 81-94,
6. J. Deetz, »In small things forgotten. The archaeology of early american life«, (Garden City, NY, 1977),
7. T. Šola, »A contribution to a possible definition of museology« (referat na simpoziju ICOFOM-a »Interdisciplinarity in museology«, Paris, 1982),
8. J. Vaessen, »Op zoek naar legitimiteit, (Tilburg, 1979),
9. J. Ruskin, »Seven lamps of architecture«, (London, 1849),
10. M. B. Schiffer, »Behavioral archeology«, (New York, 1976),
11. M. Thompson, »Rubbish theory«, (Oxford, 1979),
12. S. Pearce, »Thinking about things«, *Museums Journal*, 85, (1986), 4, 198-201,
13. W. Ennenbach, »Veber Relation und Genese der Dinge in Museum«, *Neue Museumskunde*, 26, (1983), 1, 40-42,
14. W. Dunger, »Sammlungstaetigkeit als wissenschaftliche Aufgabe«, *Abhandlungen und Berichte des Naturkunde-museum Goerlitz*, 58, (1984), 2, 3-12,
15. W. Gluzinski, »Original versus substitutes«, In: V. Sofka (ed.) »Originals and Substitutes in Museums«, *ICOFOM Study Series*, 8, (1985), 41-47,
16. P. van Mensch, »Muzeologija i muzejski predmet kao nosioci podataka«, *Informatologia Yugoslavica*, 18, (1986) 1/2, 35-44,
17. D. Prince, »The museum as dreamland«, *The International Journal of Museum Management and Curatorship*, 4, (1985), 3, 243-250.

SUMMARY

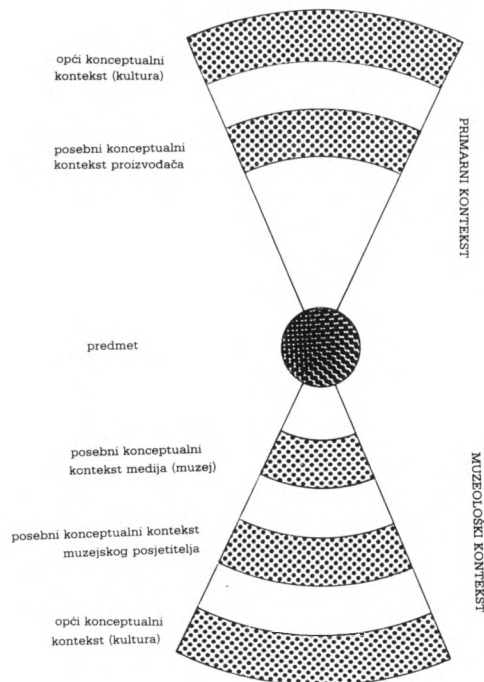
A structured approach to museology

Peter van Mensch

An important development in the museum field is the world-wide rapid growth of the number of museums.

In the Netherlands the number of museums grew from about 400 in 1975 to more than 600 today. Most new museums are private museums established either by private persons (mainly collectors) or by societies (mainly local history societies). Very often these new museums do not fit into the classical ICOM definition of museums although they keep on using the denomination »museum«.

As a conclusion, in view of the manifold problems of the existing museums, it seems to be a better policy to concentrate on the reinforcement of these museums instead of founding new ones. The author distinguishes three basic »functions« as a starting point for a theory of museology. These functions are preservation (including acquisition, conservation, registration and documentation), research and communication (including publication, exhibition, educational activities). Thus the author redefines museology as: »the theory and practice concerning preservation, research and communication of material evidence of man and his environment«. Further he gives a complex elaboration of terms and premises from this definition.

Sl. 6. Dijagram konceptualnih konteksta relevantnih za formiranje i interpretaciju informacijske strukture artefakata